

5 Τα συστήματα θεματικών πεδίων στην οργάνωση της ορολογικής πληροφορίας

Διονύσιος Γιαννίμπας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τόσο η ορολογική δραστηριότητα όσο και οι ίδιοι οι όροι «εγγράφονται» κάθε φορά στο πλαίσιο συγκεκριμένου θεματικού πεδίου. Το πεδίο αυτό οριοθετείται άμεσα ή έμμεσα με διάφορους τρόπους, αλλά και με συχνά υπερβολικές ασάφειες που δημιουργεί η έλλειψη συστηματικής προσέγγισης και το αναπόφευκτο υποκειμενικό στοιχείο. Ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος για την αποσαφήνιση ενός θεματικού πεδίου είναι η ένταξή του σε ένα ευρύτερο σύστημα, το οποίο επιτρέπει και καλύτερη αντιμετώπιση των διαθεματικών αναγκών.

Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζει στην εφαρμογή συστημάτων θεματικών πεδίων στην οργάνωση της ορολογικής πληροφορίας. Παρουσιάζονται η φιλοσοφική παράδοση (ταξινόμηση των επιστημών) και οι «ακαδημαϊκές» εφαρμογές (εκπαίδευση, έρευνα), αλλά και οι πιο «πρακτικές» εφαρμογές (στατιστική, οικονομία). Εξετάζεται η σχέση των συστημάτων αυτών με την προσέγγιση των θεματικών πεδίων στη λεξικογραφία και στην ορολογία.

Αναδεικνύεται η δυναμική που έχουν αποκτήσει τα συστήματα θεματικών πεδίων στον χώρο της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας της πληροφορίας (θεματικές κατηγοριοποιήσεις, ταξινομίες) και παρουσιάζονται αντίστοιχα μοντέλα και μια πρόταση εφαρμογής σε ορολογικά δεδομένα.

Subject field systems in organizing terminological information

Dionysios Giannibas

ABSTRACT

Both terminological activity and terms themselves are always viewed in the context of specific subject fields. Every subject field is explicitly or implicitly delimited in various ways, though often too vaguely due to a lack of systematic approach and to an inevitable degree of subjectivity. The most effective way to illustrate a subject field is to integrate it in a broader system, which further enables a better coverage of interdisciplinary needs.

This paper focuses on applications of subject field systems in organizing terminological information. Brief presentations of the philosophical tradition (classification of the sciences), of the academic paradigm (education, research), and of more “practical” examples (statistics, economics) are also given. The relationship between these systems and subject field use in lexicography and terminology is examined.

The rise of subject field systems in the globalized information society (subject categorizations, taxonomies), as well as relevant models, are illustrated, and finally an application proposal for terminological data is introduced.

0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1 «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή», το *θεματικό πεδίο* (subject field) ορίζεται πολύ λιτά ως το «πεδίο ειδικής γνώσης». Και δεν είναι τυχαίο ότι η συγκεκριμένη έννοια είναι μόλις η δεύτερη που παρατίθεται στο Πρότυπο αυτό: είναι αναγκαία για να οριστεί τόσο η *ειδική γλώσσα* («γλώσσα που χρησιμοποιείται σε ένα *θεματικό πεδίο* [...]») όσο και ο ίδιος ο *όρος* («λεκτική κατασήμενση μιας γενικής έννοιας σε ειδικό *θεματικό πεδίο*»).

Ιστορικά, η εμφάνιση της Ορολογίας, αρχικά ως ρυθμιστικής δραστηριότητας, συνδέεται με τη διαπίστωση, από την πλευρά της επιστημονικής και τεχνολογικής κοινότητας, της ανάγκης για πιο αποτελεσματική επικοινωνία στο πεδίο δράσης της. Γι'αυτό και ο χωρισμός της ορολογικής δραστηριότητας σε θεματικά πεδία και υποπεδία προέκυψε κατ'αντιστοιχία με τις διάφορες περιοχές γνώσης και δραστηριότητας, όπως αυτές καθορίζονται από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές τους (τους «ειδικούς»).

Αλλά και η θεωρία της Ορολογίας προϋποθέτει μια τέτοια κατάτμηση της «πραγματικότητας», καθώς πρεσβεύει ότι οι όροι δεν μπορούν να θεωρούνται όροι παρά μόνο όταν «εγγράφονται» σε συγκεκριμένο θεματικό πεδίο [στο εξής *ΘΠ*], πράγμα που συνδέεται άμεσα και με την απαίτηση οι όροι να είναι μονοσήμαντοι στο πλαίσιο κάθε ΘΠ.

Θεωρείται σχεδόν αυτονόητο λοιπόν ότι, από την ίδια τη φύση τους, ορολογική δραστηριότητα και ορολογικό «προϊόν» νοούνται στο πλαίσιο συγκεκριμένου ΘΠ. Επιπλέον, οι σημερινές απαιτήσεις της επιστημονικής και τεχνολογικής πληροφόρησης έχουν καταστήσει αναγκαία μια ταξινόμηση αυτών των περιοχών γνώσης, ώστε να είναι πιο εύκολα προσπελάσιμες. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι ο καθορισμός και η ανάδειξη της σχέσης αυτής μεταξύ ορολογικών δεδομένων και ΘΠ είναι επίσης πράγματα αυτονόητα. Στην πράξη, η σημαντική αυτή συνιστώσα στην τεκμηρίωση και οργάνωση της ορολογικής πληροφορίας έχει αρκετά προβλήματα να αντιμετωπίσει.

1 Η ΑΠΟΔΟΣΗ ΘΠ ΣΤΗΝ ΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ

→ Ποια η χρησιμότητά της;

Από τη στιγμή που το ΘΠ είναι στοιχείο σύμφυτο της υπόστασης του όρου, έπεται ότι τεκμηρίωση ορολογικής πληροφορίας χωρίς ένδειξη για το σχετικό ΘΠ είναι ελλιπής. Οι επιπτώσεις ποικίλλουν ανάλογα με την περίπτωση και εξαρτώνται ασφαλώς σε μεγάλο βαθμό και από τη γενικότερη επάρκεια της ορολογικής πληροφορίας (π.χ. ο ορισμός μπορεί να αναπληρώνει εν μέρει την απουσία ένδειξης ΘΠ). Επίσης, συχνά η πληροφορία για το

ΘΠ συνάγεται με έμμεσο τρόπο, από άλλα στοιχεία ή από το ευρύτερο πλαίσιο παροχής της ορολογικής πληροφορίας, αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα που θα δημιουργούσε η ακραία περίπτωση της παντελούς έλλειψης σχετικής ένδειξης. Άρα, το ζήτημα τελικά δεν είναι τόσο ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με έναν όρο που μοιάζει ορφανός, όσο ότι δεν γνωρίζουμε αρκετά για το οικογενειακό του περιβάλλον, πόσω μάλλον για το γενεαλογικό του δέντρο ...

Όσο περιορίζονται οι ασάφειες και όσο πιο ρητή και συστηματική είναι η απόδοση ΘΠ, το όφελος είναι σημαντικό τόσο για εκείνον που επεξεργάζεται και διαχειρίζεται («παράγει») την ορολογική πληροφορία όσο και για εκείνον που την αναζητεί και τη χρησιμοποιεί (την «καταναλώνει»), καθώς:

- βελτιώνεται η εποπτεία και η κατανόηση της αντίστοιχης περιοχής γνώσης (και των γειτονικών της),
- οριοθετούνται καλύτερα ορισμένες έννοιες,
- αίρεται η αμφισημία σε περίπτωση που ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται σε διαφορετικά ΘΠ με διαφορετικές σημασίες, και
- οργανώνεται η ορολογική πληροφορία με τρόπο που διευκολύνει την άντλησή της.

Επιπλέον, ειδικά για τον «παραγωγό»:

- αναδεικνύονται οι ελλείψεις και οι ανάγκες,
- προσδιορίζεται ακριβέστερα η δουλειά που πρέπει να γίνει, εκτιμώνται ευκολότερα ο όγκος και οι δυσκολίες της και επιμερίζεται πιο αποτελεσματικά σε μικρότερες ενότητες,
- διευκολύνεται ο εντοπισμός και η αξιοποίηση προϋπάρχοντος υλικού,
- υποβοηθείται η σύνταξη ορισμών,
- παρέχεται το οργανωτικό πλαίσιο για την ένταξη των εννοιών σε ευρύτερα σύνολα,
- διευκολύνεται η ανταλλαγή ορολογικής πληροφορίας.

Εν τέλει, για να θυμηθούμε και τον πρωταρχικό σκοπό της ορολογικής δραστηριότητας, επιτυγχάνεται πιο αποτελεσματική επικοινωνία και μετάδοση γνώσης.

→ Πώς παρέχεται η ένδειξη ΘΠ στην πράξη;

Η έμμεση ή άμεση¹ ένδειξη για το ΘΠ παρέχεται στον «καταναλωτή» με διάφορους τρόπους. Εδώ θα δούμε συνοπτικά τους συνηθέστερους από αυτούς, βαδίζοντας από τον στοιχειώδη στον πλέον συστηματικό²:

¹ Η πραγμάτωση μιας ρητής ένδειξης ΘΠ ονομάζεται *θεματικό επίσημα* (subject label) [ΕΛΟΤ 561-1].

² Η θεώρηση δεν περιορίζεται αυστηρά στην ορογραφική πρακτική, αλλά περιλαμβάνει και την ειδική λεξικογραφία, ακόμη και στις υποτυπώδεις μορφές της.

- i. Η ορολογική πληροφορία αποτελεί συμπλήρωμα ή παράρτημα σε ευρύτερο έργο που χαρακτηρίζεται έντονα από συγκεκριμένο ΘΠ (π.χ. «Γλωσσάριο» ως παράρτημα στο έργο «Εισαγωγή στη Γεωλογία»).
- ii. Το σύνολο της ορολογικής πληροφορίας χαρακτηρίζεται με βάση το ΘΠ στο οποίο «ανήκει» (π.χ. «Λεξικό μαθηματικών όρων»).
- iii. Μέρος της ορολογικής πληροφορίας διαθέτει θεματικό επίσημα, το οποίο λαμβάνει τις τιμές του από έναν κλειστό (ελεγχόμενο) κατάλογο ΘΠ (π.χ. λεξικό στο οποίο συγκεκριμένα λήμματα ή σημασίες λέξεων φέρουν θεματικό επίσημα, συνήθως με τη μορφή συντομογραφίας – ο κατάλογος των συντομογραφιών παρέχεται χωριστά ως υπόμνημα³).
- iv. Το σύνολο της ορολογικής πληροφορίας διαθέτει θεματικό επίσημα από ελεγχόμενο κατάλογο ΘΠ⁴ (π.χ. όπως στο (iii)), με όλα τα λήμματα ή σημασίες να φέρουν θεματικό επίσημα).
- v. Το σύνολο της ορολογικής πληροφορίας διαθέτει θεματικό επίσημα από ελεγχόμενο και ιεραρχικά δομημένο κατάλογο ΘΠ⁵ (π.χ. τράπεζες όρων [βλ. παρακάτω])

Καθοριστικός παράγοντας αποδεικνύεται ο «μονοθεματικός» ή «πολυθεματικός» χαρακτήρας του ορολογικού υλικού. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί πάντως είναι σχετικοί και στην πράξη εκφράζουν την προσέγγιση του «παραγωγού» του υλικού, ο οποίος μπορεί να αντιμετωπίσει ένα «Λεξικό μαθηματικών όρων» είτε ως καθαρά μονοθεματικό (μην παρέχοντας ένδειξη ΘΠ) είτε ως οιονεί πολυθεματικό (παρέχοντας θεματικά επισήματα από κατάλογο υποπεδίων των Μαθηματικών)⁶. Εντούτοις, η διαφορά μιας τέτοιας περίπτωσης είναι μεγάλη από ένα «Λεξικό επιστημονικών και τεχνολογικών όρων», που ασφαλώς δεν μπορεί να σταθεί χωρίς τη χρήση θεματικών επισημάτων.

Συνεπώς, όσο διευρύνεται το πεδίο εφαρμογής του ορολογικού υλικού, τόσο μεγαλύτερη η ανάγκη για ρητή και συστηματική ένδειξη ΘΠ. Αν στο κατώτερο σκαλί μιας τέτοιας κλίμακας

³ Στην έκθεση του έργου POINTER (βλ. POINTER, 1996: Terminology resources) επισημαίνεται, με την ευκαιρία της αναφοράς στη δυνατότητα αξιοποίησης για ορολογικούς σκοπούς λεξικογραφικών πόρων ακόμη και από λεξικά γενικής γλώσσας, ότι τόσο η ύπαρξη ελεγχόμενου καταλόγου ΘΠ όσο και η συνεπής και ακριβής χρήση του συγκαταλέγονται μεταξύ των σημαντικότερων προϋποθέσεων για την επαναχρησιμοποίηση του υλικού αυτού.

⁴ Εδώ κατατάσσονται και τα λεξικά που ακολουθούν τη λεγόμενη «θεματική» παρουσίαση, αντί της παραδοσιακής αλφαβητικής, με αποτέλεσμα τα λήμματα να είναι από την αρχή ομαδοποιημένα «κάτω» από συγκεκριμένα ΘΠ (χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το λεξικό «Μηχανολογία – Τετράγλωσσο εικονογραφημένο λεξικό μηχανολογικών όρων» [Γ. Γιαννόπουλος - Κ. Ευσταθίου - Ρ. Παρασκευοπούλου, Γλώσσημα & Βερχάιμ, Θεσσαλονίκη]). Το ίδιο ισχύει και για τους θησαυρούς όρων των οποίων η μακροδομή βασίζεται σε ΘΠ.

⁵ Όπως στην προηγούμενη σημείωση, αρκεί η θεματική παρουσίαση να διαθέτει στάθμες, δηλ. θεματικές υποενότητες εντός των θεματικών ενότητων.

⁶ Σημειωτέον ότι τα ειδικά λεξικά περιέχουν συχνά πολλά λήμματα εκτός του ή των ΘΠ της εξειδίκευσής τους, καθώς και ότι το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής λεξικογραφικής παραγωγής αποτελείται από πολυθεματικά λεξικά (βλ. και Galopin, 2004: 201-202).

βρίσκονται συλλογές όρων και γλωσσάρια που καλύπτουν πολύ εξειδικευμένα υποπεδία⁷, στο ανώτερο βρίσκονται σειρές ορογραφικών εργασιών ή ειδικών λεξικών, και κυρίως τράπεζες όρων, που επιδιώκουν την κάλυψη όλου του φάσματος του επιστητού.

→ **Ποιες οι δυσκολίες στην απόδοση ΘΠ;**

Τρεις είναι οι σημαντικότερες δυσκολίες που παρουσιάζει η απόδοση ΘΠ στην ορολογική πληροφορία, και εκφράζονται με αντίστοιχα ερωτήματα:

- *Πώς επιλέγονται τα ΘΠ για τη συγκεκριμένη χρήση;*

Ο ορισμός «πεδίο ειδικής γνώσης» δεν βοηθά ιδιαίτερα. Θεωρητικά, δεν υπάρχει περιορισμός στο τί μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ΘΠ στην οργάνωση της ορολογικής πληροφορίας (και επομένως δεν υπάρχει περιορισμός στον αριθμό ή στο «μέγεθος» των ΘΠ).

Στην πράξη, ωστόσο, υπάρχουν «παραδόσεις» ή «θεωρήσεις» που περιορίζουν την έννοια του ΘΠ. Αναφέραμε παραπάνω ότι τα πεδία της ορολογικής δραστηριότητας αντιστοιχίζονται συνήθως στις περιοχές γνώσης όπως αυτές καθορίζονται από τους ειδικούς. Η προσέγγιση αυτή τοποθετεί μεν το πρόβλημα σε πιο συγκεκριμένο πλαίσιο, παραμένει δε το ζήτημα ποιες ακριβώς είναι αυτές οι περιοχές. Θα επανέλθουμε σχετικά στη συνέχεια.

- *Πώς οριοθετείται ένα ΘΠ;*

Ο ορισμός του *θεματικού πεδίου* στο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1 (βλ. παραπάνω) συνοδεύεται από μια σημείωση με ιδιαίτερο ενδιαφέρον: «Τα σύνορα ενός θεματικού πεδίου καθορίζονται σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό». Και είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με έναν άλλο ορισμό (Pavel 2001: 116), *θεματικό πεδίο* είναι «η προσεκτικά οριοθετημένη σφαίρα της ανθρώπινης δραστηριότητας, της οποίας μελετάται το λεξιλόγιο»⁸.

Ωστόσο, όσο προσεκτική και αν είναι, όσο και αν συναρτάται με τον επιδιωκόμενο σκοπό⁹, η οριοθέτηση αυτή όχι μόνο δεν είναι καθόλου εύκολη, αλλά κυρίως δεν επικοινωνείται εύκολα, δεδομένου ότι πάντοτε υπονοείται και ποτέ δεν περιγράφεται. Τα ΘΠ που αποδίδονται στην ορολογική πληροφορία πολύ σπάνια ορίζονται σαφώς αυτά καθεαυτά. Το

⁷ Π.χ. «Λεξικό όρων διατήρησης και συντήρησης έντυπου υλικού» (Μ. Σκεπασσιανού, Μαστορίδη – Τυποφιλία, Θεσσαλονίκη, 1995).

⁸ Απόδοση του γράφοντα.

⁹ Σημείο αναφοράς μπορεί να αποτελεί και το κοινό στο οποίο απευθύνεται το προϊόν της ορογραφικής δραστηριότητας (βλ. και Galorin, 2004: 201), εφόσον βέβαια το κοινό αυτό παρουσιάζει κάποια ομοιογένεια ως προς την αντίληψή του για το εκάστοτε ΘΠ.

αποτέλεσμα είναι ότι αυτός που καλείται τελικά να τα καθορίσει, ερμηνεύοντας την ένδειξη του ΘΠ, είναι ο εκάστοτε «καταναλωτής» της ορολογικής πληροφορίας.

Θα μπορούσε να πει κανείς ότι, τουλάχιστον από τη σκοπιά των ειδικών, τα σύνορα των ΘΠ είναι ορατά και περιγεγραμμένα. Πόσο ασφαλής είναι όμως μια τέτοια τοποθέτηση; Υπάρχουν άραγε σήμερα περιοχές γνώσης που παραμένουν «αγνές και αμόλυντες», με έννοιες που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά εντός των «συνόρων» της περιοχής; Η πραγματικότητα είναι ότι η διαρκής εξέλιξη κάθε ειδικής δραστηριότητας οδηγεί στην ενσωμάτωση πολλών εννοιών που διεισδύουν από γειτονικές περιοχές, ή και από άλλες, πιο μακρινές, με τις οποίες υπάρχουν συνέργειες, διαπλοκές και αλληλεπιδράσεις. Ιδίως τα υποπεδία ενός ΘΠ παρουσιάζουν συχνά έντονες επικαλύψεις μεταξύ τους. Και, επιπλέον, νέες διεπιστημονικές περιοχές εμφανίζονται συνεχώς ...

Το ΘΠ δεν μπορεί παρά να είναι ένας χώρος ζωντανός, σε κίνηση, και τα σύνορά του δεν μπορεί παρά να επανακαθορίζονται διαρκώς. Γι'αυτό και η ορολογική πρακτική, που θέλει τα σύνορα των ΘΠ να αντιστοιχούν στο σώμα γνώσης των ειδικών που «ανήκουν» σε αυτά, ίσως θα πρέπει να αναπροσαρμοστεί σε μια περισσότερο διαθεματική προσέγγιση, ακολουθώντας την εξέλιξη των θεωρητικών και πρακτικών γνώσεων που όλο και περισσότερο διατρέχουν οριζόντια τα «παραδοσιακά» ΘΠ.

Σε κάθε περίπτωση, είναι σαφές ότι τα σύνορα μεταξύ των ΘΠ έχουν κάποια αξία μόνο στον βαθμό που είναι επαρκώς αναγνωρίσιμα από τους εκάστοτε χρήστες της πληροφορίας, ώστε να μπορούν και να λειτουργήσουν ως βοηθήματα.

- *Πόσο στενή είναι η σχέση έννοιας - ΘΠ;*

Πρόκειται για ένα ερώτημα συνυφασμένο με το προηγούμενο, αλλά θεωρημένο από την πλευρά της έννοιας. Η θεωρία της Ορολογίας προβάλλει τον ισχυρισμό ότι κατ'αρχήν κάθε όρος (και η αντίστοιχη έννοια) προέρχεται από τον χώρο συγκεκριμένου ΘΠ. Εντούτοις, είναι γενικά παραδεκτό ότι στην πράξη αυτό δεν μπορεί να σημαίνει μια αποκλειστική σχέση μεταξύ έννοιας και ΘΠ, για δύο κυρίως λόγους.

Πρώτον, υπάρχουν έννοιες που κινούνται μεταξύ γενικής και ειδικής γλώσσας. Από τη σκοπιά της μελέτης και τεκμηρίωσης της ορολογικής πραγματικότητας ενός ΘΠ, ακόμη και οι έννοιες που βρίσκονται σε αυτή την «γκρίζα» περιοχή μπορούν να ενταχθούν στο σύστημα εννοιών του ΘΠ χωρίς πρόβλημα. Είναι όμως δύσκολο να προσδιοριστεί ποιες είναι οι έννοιες αυτές.

Δεύτερον, και σημαντικότερο, πολλές έννοιες τις μοιράζονται δύο ή και περισσότερα ΘΠ, όπως ήδη αναφέραμε. Σύμφωνα με μία θεώρηση, ένα από αυτά αποτελεί το κύριο ΘΠ για την εκάστοτε έννοια. Πέρα από το ερώτημα κατά πόσον κάτι τέτοιο μπορεί να ισχύει σε κάθε περίπτωση, παραμένει το γεγονός ότι οι έννοιες αυτές συνδέονται με περισσότερα από ένα ΘΠ, και αυτό θα πρέπει να αποτυπώνεται και στην τεκμηρίωση της ορολογικής πληροφορίας.

Με δεδομένες τις δυσκολίες αυτές, που συναρτώνται και με μια προβληματική που αναπτύσσεται και σε θεωρητικό επίπεδο, θα προσεγγίσουμε στη συνέχεια πιο πρακτικά τα συστήματα θεματικών πεδίων και τη συμβολή τους στο πλαίσιο της σημερινής παραγωγής και κατανάλωσης ορολογικής πληροφορίας.

2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΔΙΩΝ

Στο Διεθνές Πρότυπο ISO 12620 «Πληροφορικές εφαρμογές στην ορολογία – Κατηγορίες δεδομένων»¹⁰ (*Computer applications in terminology – Data categories*), η Υποομάδα 4 καλύπτει τις κατηγορίες δεδομένων που σχετίζονται με την «ταξινόμηση των εννοιών σε θεματικά πεδία και υποπεδία». Συγκεκριμένα, η κατηγορία A.4 φέρει την ονομασία «θεματικό πεδίο» (subject field) και περιγράφεται ως «μια περιοχή της ανθρώπινης γνώσης με την οποία συνδέεται μια ορολογική εγγραφή»¹¹. Στη σημείωση αναφέρονται τα εξής: «Σε μια βάση δεδομένων ή άλλη ορολογική συλλογή, ορίζεται γενικά ένα σύνολο θεματικών πεδίων ή κωδικών ταξινόμησης. Για κάθε έννοια μπορεί να δίδονται περισσότερα από ένα θεματικά πεδία· επίσης, ορισμένα θεματικά πεδία μπορεί να παρουσιάζονται ιεραρχικά ως υποπεδία με τη χρήση ενός δείκτη στάθμης. Συνήθως οι στάθμες είναι τρεις, αν και πρόσθετες στάθμες, έως και 9 συνολικά, είναι πρακτικά δυνατό να χρησιμοποιηθούν»¹¹.

Ακολουθώντας τον ορισμό του *συστήματος εννοιών* (ΕΛΟΤ 561-1), το *σύστημα θεματικών πεδίων*¹² είναι ένα «σύνολο [θεματικών πεδίων] δομημένο σύμφωνα με τις μεταξύ τους σχέσεις». Πρακτικά, όπως αναφέραμε και παραπάνω, πρόκειται για έναν ιεραρχικά δομημένο κατάλογο ΘΠ.

¹⁰ Απόδοση του γράφοντα.

¹¹ Απόδοση του γράφοντα.

¹² Στη βιβλιογραφία χρησιμοποιείται και ο όρος *ταξινόμηση θεματικών πεδίων* (ενίοτε και *θεματική ταξινόμηση*), τον οποίο όμως θα αποφύγουμε επειδή, σύμφωνα με μια ευρύτερη ερμηνεία, περιλαμβάνει και εκείνους τους καταλόγους ΘΠ που αναπτύσσονται σε μία και μόνο στάθμη (και άρα δεν διαθέτουν ιεραρχική δομή). Αυτό ασφαλώς δεν σημαίνει ότι ένας τέτοιος «επίπεδος» κατάλογος είναι ακατάλληλος για την απόδοση ΘΠ. Απλώς θεωρούμε ότι, ειδικά στο περιβάλλον των οροπληροφορικών εφαρμογών, ενδείκνυται κατεξοχήν η χρήση του, ιεραρχικά δομημένου, συστήματος θεματικών πεδίων.

Και όπως ακριβώς οι έννοιες οριοθετούνται και αποσαφηνίζονται καλύτερα στο πλαίσιο συστημάτων εννοιών, έτσι και τα θεματικά πεδία οριοθετούνται και αποσαφηνίζονται καλύτερα στο πλαίσιο συστημάτων θεματικών πεδίων¹³ [στο εξής ΣΘΠ], αμβλύνοντας σε κάποιο βαθμό τις δυσκολίες που αναφέραμε παραπάνω. Ακόμη και η απαίτηση για μια περισσότερο διαθεματική προσέγγιση μπορεί να αντιμετωπιστεί σε κάποιο βαθμό με κατάλληλο εμπλουτισμό του ΣΘΠ με μη ιεραρχικές σχέσεις, οι οποίες αποκαλύπτουν τις εκλεκτικές συγγένειες που συνδέουν ορισμένα ΘΠ μεταξύ τους.

Όσο για το ερώτημα «ποια ΘΠ απαρτίζουν ένα ΣΘΠ;» (βλ. και παραπάνω), είναι προφανές ότι από τη στιγμή που αναφερόμαστε σε «σύστημα», τα ΘΠ που ανήκουν σε αυτό θα πρέπει να εκπροσωπούν συνολικά μια συστηματική προσέγγιση με όσο το δυνατόν σαφέστερο υπόβαθρο. Στην ουσία, αυτό που απαιτείται είναι να υπάρχουν κατηγορίες (ή τύποι) ΘΠ και η κατηγοριοποίηση αυτή να χαρακτηρίζεται από ενότητα. Η επιδίωξη είναι αφενός μια θεματική κάλυψη χωρίς κενά και αφετέρου μια ιεραρχική δόμηση με στέρεο λογικό υπόβαθρο (ή αλλιώς, με ξεκάθαρα κριτήρια υποδιαίρεσης).

Και ασφαλώς, αυτή η κατηγοριοποίηση των ΘΠ θα πρέπει να μπορεί να υπηρετήσει τον στόχο της ταξινόμησης των εννοιών. Δεν πρόκειται λοιπόν τόσο για μια θεωρητική αναζήτηση όσο για μια αποτύπωση «πραγματικών» μοντέλων οργάνωσης της πληροφορίας, όπως αυτά απαντούν και σε άλλες ανάλογες εφαρμογές και απηχούν συγκεκριμένες μορφές κοινωνικής δραστηριότητας και οργάνωσης. Γι'αυτό, η κατάτμηση της «πραγματικότητας» στο πλαίσιο της ορολογικής πρακτικής δεν μπορεί να βασιστεί σε (ούτως ή άλλως μάλλον ανύπαρκτα) αντικειμενικά κριτήρια και να επιτύχει έτσι ένα καθολικά αποδεκτό και ισχύον ΣΘΠ. Αντίθετα, επιχειρεί να βασιστεί σε υφιστάμενα και δοκιμασμένα υποδείγματα, λαμβάνοντας υπόψη την περίπτωση εφαρμογής που καλείται να υπηρετήσει.

Τα υποδείγματα αυτά μπορεί να διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε σε ορισμένα από αυτά και θα επιχειρήσουμε μια σύνθεση. Πρώτα, όμως, θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στις τράπεζες όρων, που αποτελούν και το πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης συνθετικής πρότασης.

2.1 ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΟΡΩΝ

Στο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-2 «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές», η *τράπεζα όρων* ορίζεται ως «συλλογή βάσεων ορολογικών

¹³ Σημειώνουμε ότι το ΣΘΠ δεν πρέπει να συγχέεται με τα συστήματα εννοιών που αναπτύσσονται εντός συγκεκριμένων ΘΠ, παρά το γεγονός ότι ενδέχεται κάποιες από τις ανώτερες ιεραρχικές στάθμες των συστημάτων εννοιών να παρουσιάζουν ομοιότητες με μέρος του ΣΘΠ.

δεδομένων που περιλαμβάνει και το οργανωτικό πλαίσιο για εγγραφή, επεξεργασία και διάδοση των δεδομένων»¹⁴.

Επομένως, μια τράπεζα όρων είναι κατά κανόνα πολυθεματική και συγκεντρώνει μεγάλο όγκο ορολογικού υλικού. Αυτό σημαίνει ότι η χρήση ενός ΣΘΠ για την ταξινόμηση του υλικού αυτού είναι ακόμη πιο επιτακτική. Σκοπός είναι η δημιουργία υποσυνόλων τέτοιων ώστε να διευκολύνεται τόσο η επεξεργασία και η διαχείριση της ορολογικής πληροφορίας όσο και η άντλησή της.

→ Επεξεργασία και διαχείριση

Το εύρος και το βάθος κάλυψης του ΣΘΠ συναρτάται με το εύρος και το βάθος κάλυψης του συνόλου των εννοιών που το ΣΘΠ καλείται να ταξινομήσει. Ως κριτήριο, μάλιστα, για το πόσες ιεραρχικές στάθμες χρειάζεται να διαθέτει το ΣΘΠ, μπορεί να χρησιμοποιείται το πλήθος των εννοιών που συνδέονται με κάθε ΘΠ της κατώτερης στάθμης. Η υπέρβαση ενός συγκεκριμένου ορίου μπορεί να δικαιολογεί ακόμη και την εκ των υστέρων περαιτέρω υποδιαίρεση ενός ΣΘΠ¹⁵, αν και καλό είναι κάτι τέτοιο να γίνεται μετά από σοβαρή εκτίμηση της απαιτούμενης εργασίας, καθώς οδηγεί αναπόφευκτα σε μερική αναταξινόμηση των εννοιών που είναι συνδεδεμένες με το προς υποδιαίρεση ΘΠ.

Γενικότερα πάντως, η εξειδίκευση και η λεπτομέρεια στη δομή ενός ΣΘΠ είναι συνήθως αντιστρόφως ανάλογη με το θεματικό εύρος του υλικού. Όσο πιο πολυθεματική είναι μια τράπεζα όρων, τόσο πιο γενικός είναι και ο χαρακτήρας του ΣΘΠ¹⁶ (που σημαίνει λιγότερες στάθμες, ή στάθμες που συνολικά αντιστοιχούν σε μικρότερο βάθος).

Ιδανικά, ο καθορισμός του ΣΘΠ μιας τράπεζας όρων γίνεται πριν αρχίσει οποιαδήποτε επεξεργασία και διαχείριση δεδομένων. Όταν σημαντικές τροποποιήσεις του ΣΘΠ, ή απόδοση ΘΠ σε μεγάλες συλλογές όρων, γίνονται εκ των υστέρων, υπάρχει δυσανάλογη επιβάρυνση σε χρόνο και εργασία, και συνήθως μεγαλύτερος κίνδυνος για χαμηλή ποιότητα στο αποτέλεσμα (βλ. και CST, 2003: 82).

Η υιοθέτηση κοινού ΣΘΠ αποτελεί τον πλέον κρίσιμο παράγοντα για αποτελεσματική ανταλλαγή και διαμοιρασμό υλικού μεταξύ ορολογικών συλλογών, βάσεων ορολογικών

¹⁴ Ο ορισμός αυτός αποτελεί σύνθεση με βάση τους ορισμούς για τους όρους *τράπεζα δεδομένων* και *τράπεζα όρων*.

¹⁵ Η δυνατότητα περαιτέρω υποδιαίρεσης αποτελεί γνώρισμα ενός καλά δομημένου ΣΘΠ.

¹⁶ Στην ορολογική θεωρία και πρακτική, ευνοείται συχνά η χρήση «στενών» θεματικών υποπεδίων, ώστε να αντιστοιχούν καλύτερα με συγκεκριμένα υποσυστήματα εννοιών, καθώς αυτά χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη εσωτερική ομοιογένεια. Στις τράπεζες όρων, ωστόσο, όπως θα δούμε και παρακάτω, λαμβάνονται υπόψη και άλλες παράμετροι.

δεδομένων ή τραπεζών όρων (βλ. και Riehl, 1985: 142). Ουσιαστικά αποτελεί προϋπόθεση για σταθερή συνεργασία σε επίπεδο ορολογικών πόρων, και εν τέλει για τη δικτύωση των συλλογών. Έχει γίνει πλέον κατανοητό ότι η ισχύς και η ταχύτητα των δικτύων δεν έχουν νόημα παρά μόνον εάν υπάρχουν τα κατάλληλα εργαλεία και βοηθήματα για ευρεία πρόσβαση στους πόρους και για αποτελεσματική άντλησή τους.

Για τον λόγο αυτό, κάθε φορά που πρόκειται να δημιουργηθεί μια συλλογή ορολογικών δεδομένων¹⁷, επιβάλλεται να εξετάζεται το ενδεχόμενο της υιοθέτησης ενός υφιστάμενου και, ει δυνατόν, διαδεδομένου ΣΘΠ¹⁸. Η αμέσως καλύτερη λύση είναι η προσαρμογή: ορισμένα ΣΘΠ είναι έτσι δομημένα που προσφέρονται για επεκτάσεις, με αποτέλεσμα να διατηρείται μια «συμβατότητα» μεταξύ του αρχικού και του προσαρμοσμένου ΣΘΠ.

Αν πάλι δεν πληρούνται ούτε έτσι οι προδιαγραφές, και αναπτυχθεί ένα νέο ΣΘΠ που διαφέρει σημαντικά από τα υφιστάμενα, η επίτευξη μιας στοιχειώδους «συμβατότητας» μεταξύ τους παραμένει μεν ο στόχος, είναι όμως πολύ πιθανό να αποδειχθεί επίπονη και χρονοβόρα, αν όχι αδύνατη. Όταν οι κατηγορίες των ΘΠ και η οριοθέτησή τους απέχουν πολύ, απαιτείται προσεκτική εκτίμηση της σχέσης κόστους-αποτελέσματος πριν ξεκινήσει το εγχείρημα της αντιστοίχισης των δύο διαφορετικών ΣΘΠ.

Τα ίδια ισχύουν και για τις ήδη ανεπτυγμένες ορολογικές συλλογές, με τη διαφορά ότι, στην περίπτωση τους, ακόμη και η προτιμώμενη λύση της χρήσης κοινού ΣΘΠ έχει σημαντικό κόστος, αφού εφαρμόζεται εκ των υστέρων και απαιτεί την εκ νέου ταξινόμηση μεγάλου μέρους (αν όχι του συνόλου) των ορολογικών δεδομένων¹⁹. Αυτός είναι ίσως και ο λόγος που δεν υπάρχουν και πολλά παραδείγματα τέτοιων εγχειρημάτων, παρά το γεγονός ότι η ανάγκη για σημασιολογική διαλειτουργικότητα σε επίπεδο ΘΠ είναι σήμερα πιο επιτακτική από ποτέ.

¹⁷ Πέρα από τις τράπεζες όρων και τις μεγάλες ορολογικές συλλογές που συντηρούνται από φορείς με ανάλογη εμβέλεια και μέσα, σήμερα το σύνολο σχεδόν των ορολογικών πόρων παράγεται και/ή διατίθεται με τη βοήθεια εύχρηστων και προσιτών ειδικών εφαρμογών λογισμικού (είτε «συστημάτων διαχείρισης ορολογίας» είτε άλλων ανάλογων εφαρμογών). Οπότε, και εδώ έχει μεγάλη σημασία η προσεκτική επιλογή ΣΘΠ (ή επιμέρους ΘΠ), με γνώμονα τη «συμβατότητα» της οργάνωσης των δεδομένων με την αντίστοιχη άλλων συλλογών.

¹⁸ Σε αυτή τη λύση συνηγορούν και άλλα πρακτικά ζητήματα, όπως αυτά της συντήρησης και εμπλουτισμού του ΣΘΠ, της διαγλωσσικής αντιστοίχισης των όρων που αποτελούν τις κατασημάνσεις των ΘΠ ή της τεχνικής υποστήριξης που απαιτεί η τυχόν σύνδεσή του με άλλα ΣΘΠ ή, γενικότερα, συστήματα θεματικής πρόσβασης.

¹⁹ Στο πλαίσιο ανταλλαγής μεγάλου όγκου ορολογικών δεδομένων, και εφόσον η ένδειξη ΘΠ που αυτά διαθέτουν είναι ανεπαρκής, ή ριζικά διαφορετική από τις προβλεπόμενες στην τράπεζα όρων όπου πρόκειται να ενσωματωθούν, δεν είναι σπάνια η απόδοση ΘΠ σε επίπεδο συλλογής δεδομένων. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν πρέπει να γίνεται τελείως άκριτα, διότι οδηγεί σε πολλά σφάλματα σε επίπεδο ορολογικής εγγραφής.

Είναι σημαντικό επίσης η ταξινόμηση των εννοιών με τη χρήση ΣΘΠ να είναι τόσο απλή ώστε η απόδοση ΘΠ να μην απαιτεί την παρέμβαση ειδικού της τεκμηρίωσης (βλ. και CST, 2003: 27). Και αυτό διότι αποτελεί μέρος της επεξεργασίας της ορολογικής εγγραφής και, τόσο για πρακτικούς όσο και για ουσιαστικούς λόγους, καλό είναι να προσεγγίζεται στο πλαίσιο της μελέτης της εκάστοτε έννοιας από το υπεύθυνο για την επεξεργασία άτομο.

Ασφαλώς, για κάθε τράπεζα όρων, πρέπει να έχει διατυπωθεί και να τηρείται συγκεκριμένη μεθοδολογία ως προς τον μηχανισμό απόδοσης ΘΠ στην ορολογική πληροφορία. Η εφαρμογή τέτοιων αρχών διευκολύνεται σημαντικά όταν γίνεται εξ αρχής στο πλαίσιο της επεξεργασίας συστημάτων εννοιών. Και οπωσδήποτε η ταξινόμηση των εννοιών δεν πρέπει να γίνεται σε μεταγενέστερο στάδιο.

→ **Άντληση της πληροφορίας**

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η οργάνωση της ορολογικής πληροφορίας κατά ΘΠ, ιδίως στις τράπεζες δεδομένων, ασφαλώς διευκολύνει την άντλησή της. Πρακτικά, για τον χρήστη αυτό σημαίνει κατ'αρχήν τη δυνατότητα να εντοπίσει την έννοια που τον ενδιαφέρει. Προϋπόθεση είναι να την αναγνωρίσει, και σε αυτό ακριβώς έρχεται αρωγό το ΘΠ (κυρίως συμβάλλοντας στην άρση της αμφισημίας). Τον ίδιο σκοπό, και με μεγαλύτερη ασφαλώς ακρίβεια, υπηρετούν και ο ορισμός και άλλα επεξηγηματικά στοιχεία (σημειώσεις, εικόνες), όμως το θεματικό επίσημα είναι κατά κανόνα το πρώτο χρονικά στοιχείο που παρέχεται στον χρήστη²⁰, και επομένως αυτό βάσει του οποίου κάνει ο τελευταίος τις επιλογές του (βλ. και OLF, 2001: 18, Tebé, 2005: 100, Καλαμβόκα, 2004: 260).

Επομένως, η δυνατότητα εκτέλεσης αναζητήσεων σε μια τράπεζα όρων με βάση το ΘΠ βελτιώνει σημαντικά την ακρίβεια στον εντοπισμό της επιθυμητής πληροφορίας. Επιπλέον, η συνδυασμένη επιλογή δύο ή περισσότερων ΘΠ κατά την αναζήτηση μπορεί να λειτουργήσει και ως στρατηγική πρόσθετου «φιλτραρίσματος» των αποτελεσμάτων.

Για μέγιστη αξιοποίηση, από την πλευρά του χρήστη, των δυνατοτήτων που προσφέρει το ΣΘΠ μιας τράπεζας όρων, προϋπόθεση είναι ο εύκολος χειρισμός του. Πέρα από την κλασική «φιλικότητα προς τον χρήστη» που συνδέεται με στοιχεία εργονομίας, σαφήνειας στην παρουσίαση, αισθητικής κ.ά., καίριο ρόλο διαδραματίζει εδώ η οικειότητα του χρήστη τόσο με την ορολογία όσο και με τη δομή που συναντά στο ΣΘΠ. Αυτό σημαίνει ότι το ΣΘΠ

²⁰ Το ενδεικτικό της προσέγγισης αυτής έχει επιβεβαιωθεί και από μελέτες, σύμφωνα με τις οποίες η ένδειξη ΘΠ είναι από τα στοιχεία που επιζητούν περισσότερο οι χρήστες κατά την πρόσβασή τους στην ορολογική πληροφορία (βλ. και EuroTermBank, 2007: D3.1 User Needs Consolidation – Requirements specification report: 8).

οφείλει να έχει ενσωματώσει την οπτική των χρηστών του. Μια απαίτηση καθόλου απλή, καθώς η σημερινή, και η αυριανή, πραγματικότητα θέλουν την ορολογία να απευθύνεται σε μεγάλο φάσμα χρηστών, και όχι μόνο στους ειδικούς. Άλλωστε οι μεγάλες πολυθεματικές τράπεζες όρων διατίθενται κατά κανόνα ελεύθερα στο ευρύ κοινό. Οπότε και η χρήση του ΣΘΠ καλό είναι να μην απαιτεί ούτε σχετική εμπειρία ούτε εξειδικευμένη γνώση.

- *Περιπτώσεις εφαρμογής*

Τα ΣΘΠ που είναι σήμερα σε χρήση διαφέρουν αρκετά μεταξύ τους, πράγμα αναμενόμενο δεδομένου ότι αναπτύχθηκαν μάλλον με εμπειρικό τρόπο, για να καλύψουν τις ανάγκες όπως αυτές διαμορφώνονταν κατά περίπτωση. Θα αναφερθούμε ενδεικτικά στις δύο πιο γνωστές από αυτές.

– IATE

Η Διοργανική Βάση Ορολογίας της ΕΕ αποτελεί προϊόν ενοποίησης των επιμέρους βάσεων ορολογικών δεδομένων που συντηρούνταν από διάφορες κοινοτικές υπηρεσίες. Ουσιαστικά βασίστηκε στην περίφημη EURODICAUTOM, η οποία χρησιμοποιούσε επί εικοσαετία και πλέον το LUC (Lenoch Universal Classification), ένα ταξινομικό σύστημα με τρεις στάθμες (48 ΘΠ στην ανώτερη, 785 στη μεσαία και 2.600 στην κατώτερη). Για την IATE προτιμήθηκε τελικά ως ΣΘΠ ο θησαυρός Ευγονο²¹, καθώς αφενός το LUC κρίθηκε πολύ αναλυτικό και άρα περίπλοκο και αφετέρου ο Ευγονο ήταν ήδη διαθέσιμος σε όλες τις επίσημες γλώσσες και ενημερωνόταν πιο συστηματικά²². Έπεται ότι πρόκειται για ένα ΣΘΠ με δομή και περιεχόμενο προσαρμοσμένο στις ορολογικές ανάγκες των κοινοτικών υπηρεσιών.

Καθώς και οι άλλες επιμέρους τράπεζες όρων είχαν δικά τους, πιο υποτυπώδη, συστήματα ταξινόμησης, η ενοποίηση ήταν δύσκολη και προβληματική. Ακόμη και σήμερα σε αρκετές εγγραφές της IATE υπάρχει αναντιστοιχία στους κωδικούς ταξινόμησης, ή και απουσία τους, πράγμα που θεωρείται βασικό μειονέκτημα της Διοργανικής Βάσης και γίνεται προσπάθεια για την αντιμετώπισή του (βλ. και Καλαμβόκα, 2005: 280).

– TERMIUM

Πρόκειται για τη δίγλωσση τράπεζα όρων της καναδικής κυβέρνησης (αγγλικά-γαλλικά). Το ΣΘΠ που διαθέτει αναπτύσσεται σε τρεις στάθμες: η ανώτερη περιλαμβάνει 24 γενικά ΘΠ, με το καθένα να υποδιαιρείται σε 10 έως 12 ΘΠ, ενώ το σύνολο, μαζί με τα υποπεδία της κατώτερης στάθμης, ανέρχεται σε 1.600 περίπου ΘΠ.

Δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην ταξινόμηση των εννοιών, η οποία αντιμετωπίζεται

²¹ Χρησιμοποιήθηκαν οι δύο ανώτερες στάθμες του θησαυρού («πεδία» και «μικροθησαυροί», 21 και 127 ΘΠ αντίστοιχα), που λειτουργούν ως ταξινόμηση, και προστέθηκε, ως τρίτη στάθμη, επιλογή από τους όρους κορυφής των ιεραρχιών (519 συνολικά).

²² Με ανάλογο σκεπτικό, ο Ευγονο υιοθετήθηκε πρόσφατα και από την EuroTermBank. Επιπλέον, στην επιλογή του καθοριστικό ρόλο έπαιξε ο ευρωπαϊκός προσαρμοσμός του και η χρήση του από την IATE.

μεθοδικά, βάσει συγκεκριμένης πολιτικής και οδηγιών. Ανάλογη προσοχή δίνεται και στην οριοθέτηση του κάθε ΘΠ.

Για να τοποθετήσουμε τα ΣΘΠ των τραπεζών όρων στο ευρύτερο πλαίσιο το οποίο οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη, θα διέλθουμε ορισμένους χώρους που έχουν χρησιμοποιήσει ανάλογα συστήματα. Για τις ανάγκες της δικής μας προσέγγισης, θα περιοριστούμε σε εκείνα που καλύπτουν όλο το φάσμα του επιστητού, ή έστω ένα πολύ μεγάλο μέρος του. Η παρουσίαση που ακολουθεί είναι περιγραφική, καθώς ονομαστική αναφορά σε συγκεκριμένα ΣΘΠ θα κάνουμε στο τέλος της ανακοίνωσης, με την ευκαιρία της συνθετικής μας πρότασης.

3 ΤΑ ΣΘΠ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

→ Φιλοσοφική παράδοση

Από την εποχή της περίφημης αριστοτέλειας διάκρισης της φιλοσοφίας σε θεωρητική, πρακτική και ποιητική, το ζήτημα της ταξινόμησης των επιστημών παραμένει στο προσκήνιο. Αναφέρουμε ενδεικτικά τη σχετική συμβολή του Πλάτωνα, του Φράνσις Μπέικον, του Γαλλικού Διαφωτισμού (με την *Εγκυκλοπαίδεια*), του Ογκύστ Κοντ, του Χέρμπερτ Σπένσερ, του Τσαρλς Πιρς, αλλά και των Τόμας Χομπς, Τζέρεμι Μπένθαμ κ.ά.

Οι περισσότερες από τις ταξινομήσεις αυτές αποτυπώνουν σε μεγάλο βαθμό την ιστορική εξέλιξη των επιστημών και αποτελούν ένα είδος στιγμιότυπου των ιδεών και του πολιτισμού μιας συγκεκριμένης περιόδου. Ορισμένες ήταν προσπάθειες καθαρά θεωρητικής προσέγγισης, στο πλαίσιο ενός φιλοσοφικού στοχασμού, και δεν άσκησαν σχεδόν καμία ουσιαστική επιρροή σε πρακτικό επίπεδο. Άλλες όμως ζυμώθηκαν με την εκπαιδευτική πράξη, την επηρέασαν και επηρεάστηκαν από αυτή. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, άλλωστε, ότι η φιλοσοφία και οι σχολές της αποτέλεσαν στους προηγούμενους αιώνες τον χώρο μέσα από τον οποίο διαμορφώθηκε η εκπαίδευση. Η οργάνωση των γνωστικών κλάδων (*disciplines*) μέχρι και σήμερα (βλ. παρακάτω) απηχεί τις μεγάλες φιλοσοφικές σχολές και τα ρεύματα σκέψης, τουλάχιστον στον δυτικό κόσμο. Και είναι ενδιαφέρουσα η διαπίστωση ότι, παρά τους πλείστους τόσους «κλάδους» και «ειδικότητες», ο ταξινομικός χαρακτήρας της οργάνωσης αυτής φαίνεται να εκφράζει παράλληλα μια αντίληψη που υπηρετεί την «καθολικότητα της γνώσης» και την «ενότητα των επιστημών». Η συνδυασμένη επιρροή του Αριστοτέλη και του Διαφωτισμού αποδεικνύεται και σήμερα πανταχού παρούσα και ισχυρή.

→ Ο ακαδημαϊκός χώρος

Ο όρος *discipline*²³ αναφέρεται στη δομική μονάδα κυρίως των εκπαιδευτικών συστημάτων,

²³ Έχει αποδοθεί κυρίως ως *επιστημονικός κλάδος*, αλλά και *γνωστικός κλάδος* (επίσης *γνωστικό*

αλλά και ευρύτερα του χώρου της παραγωγής γνώσης. Είναι ο «ακαδημαϊκός κλάδος», που διευκολύνει τη μετάδοση της γνώσης και την οργάνωση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Ο ακαδημαϊκός χώρος είναι ο δίαυλος μέσα από τον οποίο αποκτά θεσμική διάσταση η επιστημονική εξειδίκευση, εξ ου και η πολύ στενή διαρθρωτική αλληλεξάρτηση που παρατηρείται μεταξύ επιστήμης, εκπαίδευσης και έρευνας. Ειδικά τους δύο τελευταίους αιώνες, η καθιέρωση ενός τυπικού γνωστικού κλάδου ακολουθεί σχηματικά την εξής διαδρομή: δημιουργία έδρας σε αναγνωρισμένα ακαδημαϊκά ιδρύματα, κατάρτιση προγράμματος σπουδών που οδηγεί σε πτυχίο της ειδικότητας, έκδοση επιστημονικών περιοδικών και ίδρυση επιστημονικών εταιρειών στο αντικείμενο (αρχικά σε εθνικό και αργότερα σε διεθνές επίπεδο), δημιουργία σχετικών πληροφοριακών συλλογών (π.χ. σε βιβλιοθήκες).

Είναι σαφές από τα παραπάνω ότι οι επιστημονικές κοινότητες ορίζονται και πραγματώνονται ως συστήματα επικοινωνίας με δικό τους αναγνωρίσιμο κώδικα. Η πληροφόρηση και η ορολογία που καθιστούν δυνατή την επικοινωνία αυτή αποτελούν όχι μόνο το οξυγόνο που τις συντηρεί και τις αναζωογονεί, αλλά και την ίδια την ταυτότητά τους. Από αυτή την άποψη τα συστήματα οργάνωσης της πληροφορίας συνδέονται άρρηκτα τόσο με την οργάνωση των ίδιων των γνωστικών κλάδων όσο και με τη θεματική οργάνωση των ορολογικών δεδομένων²⁴. Τα πιο γνωστά από αυτά είναι τα βιβλιογραφικά ταξινομικά συστήματα και οι θησαυροί, ενώ με την έλευση του Διαδικτύου έχουμε πλέον και τις ταξινομίες²⁵. Ανάλογο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η οργάνωση της πληροφορίας σε ορισμένες εγκυκλοπαίδειες.

→ Η οικονομική ζωή

Εδώ πρόκειται για δομές ΘΠ που απορρέουν από την οργάνωση της εργασίας και της παραγωγής, και εν γένει της οικονομίας, με τις επαγγελματικές ειδικότητες και τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας να πρωταγωνιστούν.

Είναι γεγονός ότι, ειδικά οι επαγγελματικές ειδικότητες, εμφανίζουν μεγάλες επικαλύψεις, συχνά σε σημείο ταύτισης, με τους γνωστικούς κλάδους. Ωστόσο, οι διαφορές είναι ουσιαστικές, καθώς η «οικονομική» θεώρηση εμφανίζει χαρακτήρα «εφαρμογής» και έχει

πεδίο ή γνωστικό αντικείμενο). Προτιμούμε την απόδοση *γνωστικός κλάδος*, καθώς ο όρος *discipline* καλύπτει και τομείς που δεν είναι εύκολο να χαρακτηριστούν «επιστημονικοί».

²⁴ Η στενή αυτή σχέση αποτέλεσε και τον πυρήνα της συνθετικής πρότασης που ακολουθεί.

²⁵ Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ταξινομίες χρησιμοποιούνται σήμερα και από τους μεγάλους παροχείς επιστημονικού περιεχομένου, οι οποίοι έχουν συγκεντρώσει στα χέρια τους τη συντριπτική πλειονότητα των επιστημονικών περιοδικών και βάσεων δεδομένων.

καθαρά πρακτικό προσανατολισμό. Τα ΣΘΠ που διέπονται από τη συγκεκριμένη λογική χρησιμοποιούνται επίσης για την τήρηση στατιστικών στοιχείων, αλλά και στον τομέα της τυποποίησης.

4 ΜΙΑ ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Ακολουθώντας τον άξονα *γνώση-πληροφόρηση*, η συγκεκριμένη σύνθεση (δείγμα της οποίας παρουσιάζεται στο Παράρτημα) βασίζεται στην αξιοποίηση πηγών που παρουσιάζουν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο δομές τύπου ΣΘΠ. Οι κυριότερες από αυτές είναι:

- τα βιβλιογραφικά ταξινομικά συστήματα Bliss (BC2), BSO, DDC, LCC, LUC και UDC,
- οι θησαυροί Eurovoc, SPINES και Thesaurus of Scientific and Engineering Terms,
- οι ακαδημαϊκές ταξινομήσεις CIP, Dissertation Abstracts International, HESA, ISCED, JACS, Ortelius και RFCD,
- οι ταξινομίες των παροχών περιεχομένου Kluwer και Taylor & Francis, και
- οι εγκυκλοπαίδειες Πάπυρος και Wikipedia.

Επίσης, εξετάστηκε η διάρθρωση των ελληνικών ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και ο Κώδικας Κατάταξης Επιστημονικών και Τεχνολογικών Ειδικοτήτων της ΓΓΕΤ.

Τα βασικά κριτήρια για την επιλογή και αξιοποίηση των συγκεκριμένων δομών ήταν ο βαθμός διάδοσής τους, το λογικό υπόβαθρό τους, η συνέπεια στην ανάπτυξή τους και, όπου απαιτούνταν, η συγγενειά τους με την ελληνική πραγματικότητα.

Το προτεινόμενο ΣΘΠ διαθέτει δύο εκδοχές, μία συνεπτυγμένη και μία αναλυτική²⁶. Θεωρούμε ότι πρέπει να συγκριθούν στην πράξη, χωρίς να αποκλείεται και παράλληλη χρησιμοποίησή τους (αρκεί να είναι συμβατές μεταξύ τους), ανάλογα με τις ανάγκες. Θεωρούμε επίσης ότι, από πολλές απόψεις, η παρουσίασή τους δεν είναι παρά μόνο μια αρχή, αφού διάφορα ζητήματα, τόσο θεωρητικά όσο και πρακτικά, χρειάζεται είτε να εκτεθούν πιο αναλυτικά είτε να μελετηθούν περαιτέρω. Και ασφαλώς προκύπτουν πολλά επιμέρους προβλήματα ορολογίας και δόμησης (ταξινόμησης) που απαιτούν προσεκτική προσέγγιση. Πιστεύουμε ότι θα έχουμε την ευκαιρία να επανέλθουμε σε αυτά σύντομα.

Με την παρούσα πρόταση επιδιώκουμε κατ'αρχήν την ανάδειξη, και σε πρακτικό επίπεδο, της συνιστώσας των ΣΘΠ στην ανάπτυξη της ελληνικής ορολογικής δραστηριότητας. Ελπίζουμε να προκαλέσει γόνιμο προβληματισμό, καθώς και σχόλια που θα συμβάλουν σε πιο αποτελεσματικές λύσεις.

²⁶ Ελπίζουμε ότι σύντομα θα καταστεί δυνατή η πλήρης δημοσίευσή του.

Βιβλιογραφία

- [1] Βαλεοντής, Κ. (1988): *Ανάλυση των βασικών αρχών της τεχνικής ορολογίας*, Αθήνα, Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.
- [2] Cabré, M.T. (1999): *Terminology: theory, methods and applications*, Amsterdam, John Benjamins.
- [3] CST (2003): *Recommandations relatives à la terminologie*, Berne, Conférence des Services de traduction des États européens.
- [4] ΕΛΟΤ 561-1 (2006): *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*, Αθήνα, Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.
- [5] ΕΛΟΤ 561-2 (2007): *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές*, Αθήνα, Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.
- [6] EuroTermBank (2007): *EuroTermBank Project Materials*, EuroTermBank Consortium. Διαθέσιμο στο: <http://project.eurotermbank.com>.
- [7] Galorin, L. & Κατσογιάννου, Μ. (2004): «Δίγλωσσα τεχνικά λεξικά: κριτήρια αξιολόγησης», στο Κατσογιάννου, Μ. & Ευθυμίου, Ε. (επιμ.) (2004): *Ελληνική Ορολογία: έρευνα και εφαρμογές*, Αθήνα, Καστανιώτης, σ. 193-220.
- [8] Καλαμβόκα, Π. (2004): «Λεξικά Ορολογίας στο διαδίκτυο», στο Κατσογιάννου, Μ. & Ευθυμίου, Ε. (επιμ.) (2004): *Ελληνική Ορολογία: έρευνα και εφαρμογές*, Αθήνα, Καστανιώτης, σ. 243-262.
- [9] Καλαμβόκα, Π. (2005): «Διαδραστική Ορολογία για την Ευρώπη (IATE) – Η Διοργανική Βάση Ορολογίας της ΕΕ», στο *Ελληνική γλώσσα και ορολογία – Ανακοινώσεις 5^{ου} Συνεδρίου*, Αθήνα, ΕΛΕΤΟ, σ. 273-282.
- [10] Κατσογιάννου, Μ. (2004): «Λεξικά ορολογίας: μεθοδολογία, δομή και περιεχόμενο», στο Κατσογιάννου, Μ. & Ευθυμίου, Ε. (επιμ.) (2004): *Ελληνική Ορολογία: έρευνα και εφαρμογές*, Αθήνα, Καστανιώτης, σ. 167-192.
- [11] ISO 704 (2000): *Principles and methods of terminology*, Geneva, International Standard Organization.
- [12] ISO 12620 (1999): *Computer applications in terminology: data categories*, Geneva, International Standard Organization.
- [13] OLF (2001): *Guide Méthodologique du Grand Dictionnaire Terminologique*, Quebec, Office de la Langue Française.
- [14] Pavel, S. & Nolet, D. (2001): *Handbook of terminology*, Ottawa, Translation Bureau of the Terminology and Standardization Directorate - Minister of Public Works and Government Services Canada.
- [15] Picht, H. & Draskau, J. (1985): *Terminology: an Introduction*, Guildford, The University of Surrey.
- [16] POINTER (1996): *POINTER Final Report*, The POINTER Project Consortium. Διαθέσιμο στο: <http://www.computing.surrey.ac.uk/AI/pointer>.
- [17] Sager, J.C. (1990): *A Practical Course in Terminology Processing*, Amsterdam, John Benjamins.
- [18] Tebé, C. (2005): *La representació conceptual en terminologia: l'atribució temàtica en els bancs de dades terminològiques* [Διδακτορική διατριβή], Barcelona, Institut Universitari de Lingüística Aplicada - Universitat Pompeu Fabra.

Παράρτημα

<i>[Συνεπτυγμένη εκδοχή]</i>	<i>[Αναλυτική εκδοχή]</i>
<p>ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ [...] <ul style="list-style-type: none"> Γεωεπιστήμες <ul style="list-style-type: none"> Γεωλογία Γεωφυσική Κλιματολογία Μετεωρολογία Υδρολογία Ωκεανογραφία [...] <p>ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ και ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ [...]</p> <p>ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ [...]</p> <p>ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ και ΤΕΧΝΕΣ [...]</p> </p>	<p>ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ [...] <ul style="list-style-type: none"> Γεωεπιστήμες <ul style="list-style-type: none"> Ατμοσφαιρικές επιστήμες <ul style="list-style-type: none"> Ατμοσφαιρική Φυσική Ατμοσφαιρική Χημεία Κλιματολογία <ul style="list-style-type: none"> Βιοκλιματολογία Μικροκλιματολογία Παλαιοκλιματολογία Μετεωρολογία <ul style="list-style-type: none"> Πρόγνωση Καιρού Υδρομετεωρολογία Φυσική των νεφών Γεωλογικές επιστήμες <ul style="list-style-type: none"> Γεωλογία <ul style="list-style-type: none"> Γεωμορφολογία Ηφαιστειολογία Ιζηματολογία Ορυκτολογία <ul style="list-style-type: none"> Κρυσταλλογραφία Παλαιοντολογία <ul style="list-style-type: none"> Μικροπαλαιοντολογία Παλυνολογία Παλαιοβοτανική Παλαιοζωολογία Παλαιοοικολογία Πετρολογία <ul style="list-style-type: none"> Στρωματογραφία Τεκτονική Γεωλογία <ul style="list-style-type: none"> Γεωδυναμική Γεωφυσική <ul style="list-style-type: none"> Βαρυτημετρία Γεωθερμία Γεωμαγνητισμός Σεισμολογία Γεωχημεία <ul style="list-style-type: none"> Ιστοτοπική Γεωχημεία Υδρολογικές επιστήμες <ul style="list-style-type: none"> Υδρολογία <ul style="list-style-type: none"> Επιφανειακή Υδρολογία Υπόγεια Υδρολογία Ωκεανογραφία <ul style="list-style-type: none"> Βιολογική Ωκεανογραφία Φυσική Ωκεανογραφία Χημική Ωκεανογραφία [...] <p>ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ και ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ [...]</p> <p>ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ [...]</p> <p>ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ και ΤΕΧΝΕΣ [...]</p> </p>

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τις συναδέλφους μεταφράστριες Ειρήνη Μακρή και Μάρθα Νατσουλίδου για την πολύτιμη βοήθεια τους στη συγκέντρωση υλικού από τις πηγές.

Διονύσιος Γιαννίμπας

Μεταφραστής

Διεύθυνση αλληλογραφίας: Στίλπωνος 15 – 116 36 Αθήνα

τηλ.: 22990-66432, ηλ. ταχ.: diongiannibas@ath.forthnet.gr